

PORODIČNI VREDNOSNI SISTEM MLADIH U REPUBLICI SRPSKOJ¹³²

dr Biserka Košarac, vanredni profesor*
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Filozofski fakultet Pale
Katedra za sociologiju

Apstrakt: *Porodični vrednosni sistemi oduvek su privlačili pažnju istraživača. Veliki broj studija bavio se analizom osnovnih sociokulturnih determinanti koje utiču na formiranje i održavanje određenog skupa vrednosti. U ovom radu na osnovu podataka dobijenih u empirijskom istraživanju nastojaćemo da analiziramo koji su to dominantni vrednosni obrasci mladih vezanih za brak, porodicu i roditeljstvo i od kojih faktora zavise. Samo istraživanje smestili smo u teorijski koncept patrijarhalnog vrednosnog sistema karakterističnim za naše područje uz uvažavanje nalaza istraživanja poslednjih decenija koja ukazuju na svojevrsnu polarizaciju porodičnih vrednosti kod mladih. Na početku rada pored teorijskog okvira analiziramo osnovne pravce porodičnih promena u savremenom društvu i pratećih vrednosno-normativnih sistema. Zatim u drugom delu rada predstavljamo rezultate istraživanja: dominantni vrednosni obrasci i njihova povezanost sa polom, mestom stanovanja, bračnim statusom roditelja ispitanika, kulturnim kapitalom i materijalnim statusom porodice iz koje mladi dolaze. Anketno istraživanje je sprovedeno na kvotnom uzorku koje je obuhvatilo 226 ispitanika studentske populacije. Dobijeni rezultati potvrđuju tezu o vrednosnoj polarizaciji (ali još uvek dominantnom tradicionalnom, patrijarhalnom vrednosnom sistemu) i uticaju nekih socio-demografskih obeležja na vrednosni sistem. Naime, moderne porodične vrednosti prihvataju više devojke nego mladići, kao i oni koji potiču iz porodica sa višim materijalnim statusom i većom količinom kulturnog kapitala. Mesto stanovanja i bračni status roditelja nema uticaja na to koji će vrednosni model prihvatiti mladi. Rezultati pokazuju takođe da matrica porodičnih vrednosti kod mladih uključuje visoko vrednovanje porodice kao takve. Ona se poštuje, jer u društvu intenzivne transformacije i rizika pruža pojedincima osećaj sigurnosti.*

Ključne reči: *porodični vrednosni sistem, mladi, brak, porodica, roditeljstvo*

UVOD

Vrednosni sistemi i orijentacije zaokupljaju veliku pažnju naučnika iz gotovo svih oblasti društveno-humanističkih nauka. Globalne promene koje su obeležile kraj XX i početak XXI veka dovele su do snažnih transformacija gotovo svih sfera ljudskog života, pa tako i vrednosti. Neki istraživači poput Budona (Raymond Boudon) zastupaju stav da je došlo do polarizacije i svojevrsne krize moralnih vrednosti, odnosno do sumraka morala (Budon, 2005). Jedan od najznačajnijih teoretičara, nezaobilaznog kada se govori o vrednostima, Ronald Inglehart (Ronald Inglehart), tvrdi da tradicionalne-kolektivističke vrednosti u savremenom društvu bivaju zamenjene od strane moderno-individualističkih i da ta promena prevashodno zavisi od nivoa socio-ekonomskog razvoja pojedinih društava (Inglehart, 1997). U našem

---

¹³² Rad je nastao u okviru projekta *Sociokulturne determinante budućeg bračnog i reproduktivnog ponašanja mladih u Republici Srpskoj* koji finansira Ministarstvo za naučnotehnoški razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo Republike Srpske

* biserka.kosarac@ff.ues.rs.ba

društvu i društvima u okruženju nalazi pokazuju da postoji snažna vrednosna polarizacija, kao da istovremeno u vrednosnim sistemima postoje tradicionalne, moderne i postmoderne vrednosti (Pešić, 2017; Bešić, 2014).

Interesovanje istraživača za vrednosne obrace i sisteme mladih posebno su intenzivirana u sklopu proučavanja fenomena niskog nataliteta i fertiliteta, te dubinskih promena kroz koje prolaze brak, porodica i roditeljstvo u savremenom društvu. Brojna istraživanja, kako na našem govornom području, tako i u razvijenom delu Evrope, za cilj imaju da otkriju najvažnije socijalne varijable (pojave, procesi, događaji i institucije) koje imaju presudan uticaj na promenu vrednosnih sistema i posledično na promene sa kojima se susreće savremena porodica. U ovom radu analiziraju se osnovni vrednosni sistemi o braku, porodici i roditeljstvu kod mladih u Republici Srpskoj i neka osnovna sociodemografska obeležja koja bi mogla imati uticaj na vrednosne orijentacije. Teorijski okvir od koga polazimo je koncept patrijarhalnog (tradicionalnog) vrednosnog sistema koji je za naše područje karakterističan, uz uvažavanje novijih istraživanja koja ukazuju na vrednosnu polarizaciju, odnosno uticaj na vrednosne sisteme, sa jedne strane modernizacionih, globalizacionih procesa, a sa druge procesa postsocijalističke transformacije našeg društva.

BRAK, PORODICA I RODITELJSTVO U VREDNOSNOM SISTEMU

Porodica se tretira kao jedna od najvažnijih vrednosti kako na globalnom nivou društva, tako i u individualnim vrednosnim sistemima. Međutim, porodica i sa njom povezani brak i roditeljstvo posredovani su u svim svojim aspektima konkretnim socijalno-kulturnim kontekstima određenog društva, a istovremeno se u porodici stvara i neguje osoben sistem vrednosti (ljubav, požrtvovanje, tolerancija, podrška, razumevanje) koji omogućava da porodica uspešno funkcioniše kao grupa, ali i da to omogući i svojim članovima. Pojedinci imaju generalno pozitivan stav prema porodici, braku i roditeljstvu, ali ono što treba naglasiti jeste da ti stavovi i vrednosti ne moraju da odgovaraju njihovim pozitivnim ili negativnim ličnim iskustvima u porodici i braku (Willoughby, Hall & Luczak, 2013). Pod vrednostima podrazumevamo „relativno stabilne, opšte, hijerarhijski organizovane karakteristike pojedinaca (elementi koji se odnose na dispozicije) i grupa (elementi društvene svesti) koje su formirane međusobnim delovanjem istorijskih, aktuelno-socijalnih i individualnih činilaca, a koje, zbog propisane poželjnosti, usmeravaju ponašanje svojih nosilaca ka određenim ciljevima“ (Pantić, 1977, str. 277).

Porodica i brak su pojave koje se prožimaju, ali to nikako ne znači da su iste ili da jedna drugu podrazumevaju. Brak kao i srodstvo predstavljaju univerzalnu ustanovu u ljudskom društvu i kulturi (Milić, 2001). Iz sociološkog ugla, razlika između braka i porodice sastoji se u sledećem: porodica je grupa, a brak je dijadni odnos. Pored toga što pretpostavlja odnos dve osobe i reguliše njihovu seksualnosti reprodukciju, brak je i društveni odnos (Коваран, 2019). To je „društvena legitimacija seksualne aktivnosti partnera sa ciljem rađanja potomstva“ (Milić, 2001, str. 113). Što se tiče definicije porodice, savremena sociologija stavlja naglasak na roditeljstvo, odnosno smatra da ono što porodicu odvaja od drugih društvenih grupa je briga o potomstvu (odgoj i socijalizacija). To je opredelilo i eksperte radne grupe Ujedinjenih nacija kada su dali definiciju porodice koja je trebalo u sebe da obuhvati sve društvene i kulturne različitosti u organizaciji porodičnog života u savremenom svetu. „Porodicu čini najmanje jedna (odrasla) osoba ili grupa ljudi koja brine za dete/decu i koja je kao takva prepoznata u zakonodavstvu i običajima država članica“ (Family: Forms and Functions, 1992). Dakle, briga za decu i njihova socijalizacija jesu ključni elementi u razdvajanju porodice od drugih društvenih grupa i ova definicija u sebe uključuje i one porodične oblike koje naš vrednosni sistem ne poznaje ili zabranjuje. Samo roditeljstvo definiše se kao „složen skup socijalnih stavova (očekivanja i ciljeva), različitih praksi u kojima dolazi do spoja bio-socijalnog aspekta ljudske prokreacije sa socijalno-kulturnim aspektima brige, staranja i odgoja novih generacija i socijalno-psihološku identifikaciju ličnosti u odrastanju sa starijim roditeljskim uzorima“ (Milić, 2001, str. 172).

Ako su procesi modernizacije koji su zahvatili evropska društva od XVII do XIX veka uslovlili nastanak moderne, nuklearne porodice, kraj prošlog veka obeležile su brojne druge promene koje nisu bile vidljive u ranijim istorijskim periodima: dominirajuća nuklearna forma porodice počela je da se rastače,

povećava se broj kohabitacija i LAT¹³³ formi (heteroseksualnih i homoseksualnih) što znači da brak kao institucija gubi na svojoj univerzalnosti, povećane su stope divorcijaliteta, broj ponovljenih brakova je veći, javljaju se novi oblici rekonponovanih porodica, a fertilitet i natalitet su u stalnom padu (Коваран, 2020).

Procesi globalizacije i transformacije savremenog društva doveli su do promene brojnih porodičnih vrednosti i sa njima povezanih bračnih i porodičnih ponašanja. U većini zapadnih društava sklapanje braka se odlaže (Bobić, 2007), ukupne stope nupcijaliteta stalno padaju (Lee & Payne, 2010), putanje u brak se menjaju i postaju raznovrsnije, pri čemu većina osoba živi sa svojim partnerom najmanje jednom pre braka (Lauer & Yodanis, 2010). Porodica, njene strukture, forme, odnosi članova unutar nje na našim prostorima prate određene promene koje se dešavaju u razvijenim zemljama, ali postoje brojne socijalno-kulturne specifičnosti. Naime, porodica i njeni aspekti dugi vremenski period su se razvijale i menjale u sklopu patrijarhalnog sistema vrednosti. Dok je kod sociologa na Zapadu patrijarhat došao u fokus istraživanja tek sa feminističkim autorkama, kod nas su istraživači porodice i pre Drugog svetskog rata jasno ukazivali na patrijarhalnu strukturu porodice. Ta linija se može pratiti od našeg prvog sociologa Valtazara Bogišića koji je istraživao patrijarhalne ustanove kod Južnih Slovena, konkretno porodičnu zadrugu (Bogišić, 1999). Nakon Drugog svetskog rata, u kontekstu ubrzane industrijalizacije i urbanizacije bivšeg socijalističkog društva, dešavale su korenite promene tadašnje porodice, odnosno postepeno preobražavanje strukture, forme, odnosa i funkcija tradicionalne porodice ka modernoj porodici. To je podrazumevalo formiranje moderne, urbane, nuklearne porodice sa egalitarnijim odnosima između supružnika i generacija. Te promene istraživale su Vera Erlich (Erlich, 1971), Olivera Burić i Ruža First-Dilić (Burić, 1970; First-Dilić, 1972) i ukazale na promene u vrednosnom sistemu socijalističke porodice, slabljenje patrijarhalnog sistema i jačanje ideologije egalitarizma. Ubrzanu modernizaciju porodice prekinula je postsocijalistička transformacija i Građanski rat koji su pojedince morali da vrata na neke prevaziđene porodične oblike, pa se govori o repatrijarhalizaciji i retradicionalizaciji porodice (Milić, 2010). Naime, u tom periodu porodica je bila na vetrometini snažnih negativnih društvenih i ekonomskih događaja i bez šire institucionalne podrške, tako da je za pojedince tada bila jedino sigurno okruženje.

Nakon odblokirane tranzicije i porodica počinje da se menja usvajajući neke vrednosti i prakse karakteristične za zapadna društva, pa se tako i kod nas beleže određeni demografski trendovi kao na Zapadu. Mladi sve kasnije stupaju u brak i formiraju porodicu, a prosečne godine za stupanje u brak stalno se povećavaju. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku starost žena prilikom prvog stupanja u brak u 2014. godini iznosio je 28,2, a u 2018. godini 28,9. Slično je i sa muškarcima. U 2014. godini prosečna starost je iznosila 31,7, a u 2018. godini 32,1 (Жене и мушкарци у Републици Српској, 2019, стр. 10). Međutim, brak kao institucija i dalje ima univerzalan karakter. U R Srpskoj opšta stopa nupcijaliteta se godinama kreće na istom nivou od 4,6% u 1996. godini do 5,1% u 2018 godini, dok je stopa divorcijaliteta u 1996. godini bila 0,4%, a u 2018. 0,8%. Opšta stopa divorcijaliteta dva puta je manja od one karakteristične za razvijene države Evrope gde iznosi oko 1,9%, naravno uz određene regionalne razlike (izvor EUROSTAT). Ono što je bitno istaći je da se porodične i društvene promene odražavaju i na vrednosne sisteme i da naš socijalni i kulturni kontekst jeste specifičan zbog paralelnog uticaja modernističkih orijentacija koje donosi globalizacija i tradicionalnih vrednosti karakterističnih za našu porodicu. Uz to na porodičnu promenu i sa njom povezan vrednosni sistem utiče postsocijalistička transformacija društva koja je u jednom periodu 90-tih godina prošlog veka dovela i do potpune anomije društva.

Uprkos velikom interesovanju naučnika za istraživanje porodičnih vrednosti i sa njima povezanih bračnih i porodičnih ponašanja postoje velike varijacije u pogledu teorijskih modela i primene određenih metoda i merenja. Sva dosadašnja istraživanja bila su fokusirana na specifične populacije i društveno-kulturne kontekste, što je slučaj i sa našim istraživanjem. Takođe, vrednosni sistem porodice sastavljen je iz brojnih aspekata što može da oteža posao operacionalizacije i empirijskog istraživanja. Iz tog razloga istraživanja porodičnih vrednosti fokusirana su samo na određene aspekte. Naše istraživanje fokusira se na

---

¹³³ Living Apart Together

mlade, preciznije na studentsku populaciju i na njihove stavove, percepcije i planove vezane za brak, porodicu i roditeljstvo. Takva vrsta istraživanja ima društveni značaj pre svega iz razloga otkrivanja onih mehanizama koji mogu uticati na buduće bračno i reproduktivno ponašanje, a u cilju promovisanja većeg nataliteta i podrške porodici i roditeljstvu. Naime, za mlade u našem društvu je karakteristično da se tranzicija u odraslost događa sa sklapanjem braka i dobijanjem dece, a da se dotle ostaje u roditeljskom domu, pa nekad i posle toga (u vertikalno proširenim porodicama). To ukazuje da mi pripadamo južnoevropskom modelu formiranja porodice karakterističnim za na pr. Italiju, Grčku, države bivše SFRJ, izuzev Slovenije. Ovaj model odlikuje dugo ostajanje u porodici porekla, a period samostalnog života gotovo i da ne postoji (Iacovu, 2002).

Ispitivanje vrednosnog sistema vršili smo na osnovu stepena prihvatanja određenih tradicionalnih stavova o braku i porodici. Veći stepen prihvatanja ukazuje na tradicionalnije stavove, dok neslaganje sa tvrdnjama možemo tumačiti kao kretanje ka modernističkim orijentacijama i individualizmu.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Empirijsku osnovu ovog rada čini anketno istraživanje koje je provedeno 2019. godine među studentskom populacijom Univerziteta u Istočnom Sarajevu, a u okviru projekta *Sociokulturne determinante budućeg bračnog i reproduktivnog ponašanja mladih u Republici Srpskoj*. Instrument (upitnik) sastojao se od 71 pitanja (otvorenog i zatvorenog tipa) i 153 varijable. Bio je podeljen u nekoliko celina, a za naš rad bitne su: osnovne sociodemografske karakteristike (pol, mesto stanovanja, materijalni položaj, bračno stanje roditelja), stavovi o braku, porodici i roditeljstvu (skala Likertovog tipa), pitanja vezana za buduće planove vezane za brak i reprodukciju i pitanja koja se odnose na kulturni kapital (obrazovni nivo roditelja). Kvotni uzorak je činilo 250 ispitanika, ali je naknadnom sekvencijalnom analizom odbačeno 24 upitnika sa nepotpunim podacima. Dobijeni podaci obrađeni su u statističkom paketu SPSS for Windows. U uzorku je bilo 121 (53,5%) ispitanika ženskog pola i 105 (46,5%) muškog pola; iz Pala 75 (33,2%) ispitanika, Istočnog Novog Sarajeva i Istočne Ilidže 42 (18,6%), Sokoca 10 (4,4%), Rudog 12 (5,3%), Kalinovika 15 (6,6%), Čajniča 18 (8,0%), Rogatice 15 (6,6%), Trebinja 18 (8,0%), Vlasenice 12 (5,3%) i Bileće 9 (4,0%); sa Filozofskog fakulteta, koji je najbrojniji na Univerzitetu u Istočnom Sarajevu, je 145 (64,1%) ispitanika, sa Ekonomskog fakulteta 35 (15,5%), a fakulteta fizičkog vaspitanja i sporta 46 (20,4%) ispitanika.

Cilj rada je da se identifikuju osnovni vrednosni obrasci mladih i njihova veza sa nekim sociodemografskim karakteristikama, pre svega polom, mestom stanovanja, bračnim statusom roditelja ispitanika, kulturnim kapitalom i materijalnim statusom porodice iz koje mladi dolaze.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Vrednosne orijentacije prema braku i razvodu ispitivali smo preko sledećih tvrdnji: *Brak je najbolja opcija za život svakog odraslog pojedinca, Nije u redu da nevenčani parovi žive zajedno, Razvod braka bi trebao da bude zadnja opcija u rešavanju problema između supružnika i Ljudi u braku su generalno srećniji/ispunjeniji od onih koji nisu udati/oženjeni.*

Sa prvom tvrdnjom *Brak je najbolja opcija za život svakog odraslog pojedinca* slaže se (delimično i u potpunosti) 50,4% ispitanika ženskog pola i 62,8% ispitanika muškog pola. Neutralno je 33,1% ispitanica i 28,6% ispitanika. Sa tvrdnjom *Nije u redu da nevenčani parovi žive zajedno* slaže se (delimično i u potpunosti) 14,8% ispitanika ženskog pola i 16,2% ispitanika muškog pola. Neutralno je 24,8% ispitanica i 37,1% ispitanika. Slaganje sa tvrdnjom *Razvod braka bi trebao da bude zadnja opcija u rešavanju problema između supružnika* izražava 61,9% ispitanica i 69,5% ispitanika. Neutralno je 19%, odnosno 23,8%. I na kraju, sa tvrdnjom *Ljudi u braku su generalno srećniji/ispunjeniji od onih koji nisu udati/oženjeni* slaže se 35,6% ispitanika ženskog pola i 51,4% ispitanika muškog pola. Neutralno je 35,5%, odnosno 30,5%. Ovaj prvi deskriptivni uvid u podatke govori nam da ispitanici prihvataju

tradicionalne vrednosne orijentacije i to više ispitanici muškog pola. Jedina tvrdnja sa kojom se ispitanici u najmanjoj meri slažu jeste ona koja se odnosi na kohabitacije. Tu mladi u većoj meri prihvataju činjenicu da nevenčani parovi mogu da žive zajedno. Povećanje broja odraslih pojedinaca koji žive u kohabitaciji jedna je od značajnih promena u formiranju porodica poslednjih decenija. Zajednički život bez venčanja kao društvenog priznanja veze postao je dosta popularan među mladima. „Taj trend nije isti u različitim društvima i postoje razlike kako se na kohabitacije gleda i kako se one praktikuju u različitim nacionalnim kontekstima...U našem društvu kohabitacije predstavljaju samo tranzicioni period prema braku. Simbolički značaj braka i dalje je jako visok u našoj kulturi“ (Кoшapaц, 2019, cтp. 31–34). Podaci nam pokazuju i da je u uzorku veliki broj neodlučnih što može ukazivati i na neku vrstu vrednosne konfuzije. Da bismo utvrdili da li postoje statistički značajne razlike u skali stavova između muškaraca i žena izračunali smo t-test (tabele broj 1).

Tabela broj 1. T-test t-test razlike za srednje vrednosti na skali stavova o braku kod muškaraca i žena

	pol	broj ispitanika	srednja vrednost	standardna devijacija	standardna greška srednje vrednosti
skala stavova o braku	ženski	121	12.45	3.23	0.29
	muški	105	13.61	2.68	0.26

p= 0,003; t=- 2,956; df= 223

T-testom nezavisnih uzoraka upoređeni su rezultati na skali stavova o braku muškaraca i žena. Postoji značajna razlika između srednjih vrednosti na skali kod muškaraca odnosno žena p=0,003, eta kvadrat je 0,03, pa se može reći da su muškarci tradicionalniji u svojim stavovima od žena.

Sledeća analiza odnosila se na vezu između vrednosti na skali stavova i stalnog mesta boravka ispitanika. Pretpostavili smo da će ispitanici iz većih mesta imati modernističke orijentacije. Jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA) nije pokazala statistički značajne razlike (p=0,51). Taj nalaz može biti rezultat činjenice da su studenti privremeno izmešteni radi studiranja iz svojih mesta stalnog boravka i da im je socijalno okruženje gotovo u potpunosti generacijsko, te je uticaj vrednosti iz mesta porekla ograničen.

Dalje smo u analizu uveli i nezavisnu varijablu- bračno stanje roditelja. Pretpostavili smo da bi mladi čiji su roditelji razvedeni, žive u kohabitaciji ili nekoj vrsti LAT forme imati modernističke vrednosne orijentacije. Međutim, jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA) nije ni ovde pokazala da postoji uticaj bračnog stanja roditelja na prosečne vrednosti na skali stavova o braku (p=0,77).

Ispitali smo i vezu između vrednosti ispitanika i materijalnog stanja njihovih porodica. Podaci pokazuju da ispitanici koji dolaze iz porodica sa nižim primanjima imaju više prosečne vrednosti na skali stavova, tradicionalnije orijentacije, mada ANOVA pokazuje da nema uticaja visine prihoda na vrednosnu orijentaciju (p=0,26). Srednja vrednost na skali stavova grupe ispitanika čije porodice imaju mesečna primanja manja od 500 KM iznosi 13,7, dok je za grupu čije porodice zarađuju više od 1 900 KM srednja vrednost 10,5 (tabela 2). Uslovno bi se moglo reći da viši prihodi i materijalni standard mogu uticati na vrednosti u pravcu modernizacije što bi bila i potvrda teze koju iznosi Iglehart.

Tabela broj 2. Srednje vrednosti na skali stavova i mesečna primanja

	broj ispitanika	srednja vrednost
ispod 500 KM	24 (10,6%)	13,7
od 501 do 800 KM	43 (19,0%)	13,4
od 801 do 1100 KM	46 (20,5%)	13,0
od 1101 do 1300 KM	38 (16,8%)	12,2
od 1301 do 1600 KM	36 (15,9%)	12,8
od 1601 do 1900 KM	15 (6,6%)	11,9
preko 1900 KM	24 (10,6%)	10,5

Naredni korak u analizi bilo je dovođenje u vezu kulturnog kapitala koji porodica poredila poseduje i stavovi ispitanika. Kulturni kapital se definiše kao „dugotrajne dispozicije uma i tela (određeni stilovi, načini predstavljanja, upotreba jezika, društvena etikecija i kompetencija, kao i stepen samopouzdanja), zatim objekti materijalne vrednosti (njige, umetnička dela i sl.) i na kraju institucionalizovani deo kulturnog kapitala (obrazovne kvalifikacije)“ (Bourdieu, 1986, p. 243). Kada se ovako složena definicija analizira dolazimo do zaključka da kulturni kapital predstavlja pre svega akademske kvalifikacije, obrazovno iskustvo (tip i vrsta institucije na kome je obrazovanje stečeno), kulturne dispozicije naučene u porodici i praktične kulturne sposobnosti. Najveći deo kulturnog kapitala, prema Burdijeu (Pierre Bourdieu), stiže se u okviru porodice i habitusa koji se usvaja u njoj. Tako oblikovan kulturni kapital utiče na kasnije izbore pojedinaca u životu. Pretpostavili smo da mladi koji dolaze iz porodica sa većim kulturnim kapitalom imaju modernističke vrednosne orijentacije. Konkretno, u ovoj analizi kulturni kapital porodice smo opercionalizovali preko obrazovnog nivoa koji su roditelji stekli (nezavršena osnovna škola, osnovna škola, srednja škola, viša ili visoka škola, fakultet ili akademija, magistratura/ master ili doktorat) u tri nivoa: niži, srednji i viši kulturni kapital. Jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA) nije pokazala statistički značajne razlike ($p=0,78$) između vrednosti na skali stavova i količine kulturnog kapitala porodice poredila, mada mladi iz porodica sa većom količinom kulturnog kapitala imaju niže vrednosti na skali ($AS=12,2$), dok mladi iz porodica sa manje kulturnog kapitala imaju više vrednost ($AS=14,3$).

Vrednosne orijentacije prema porodici ispitivali smo preko slaganja sa stavovima: *Porodica je najvažnija stvar u životu svakog pojedinca* i *Sloga i jedinstvo porodice treba uvek da budu iznad interesa i potreba pojedinačnog člana*. Nalazi pokazuju da je porodica, kao primarna i najznačajnija društvena grupa, u životu pojedinca visoko vrednovana. Saprvom tvrdnjom slaže se 90,7% ispitanika (92,5% žena i 88,6% muškaraca), a sa drugom tvrdnjom nešto manje 88,0% (88,7% žena i 88,5% muškaraca). Takođe, 92,9% ispitanika planira da se u budućnosti uda/oženi što govori da je brak još uvek univerzalna institucija u našem društvenom kontekstu i da predstavlja tranziciju iz sveta mladosti u svet odraslih. Kao ključni razlog za udaju/ženidbu ispitanici navode ljubav prema budućem partneru (90,3%) i roditeljstvo (50,5%). Najmanje važni razlozi su podsticanje roditelja na taj čin (2,2%), želja da ne provedu život sami (6,6%), a brak kao znak zrelosti smatra 16,4% ispitanika. Ovakva raspodela podataka govori nam o da su među mladima zastupljeni trendovi individualizacije, strategija donošenja samostalnih odluka i visoko vrednovanje partnerske ljubavi kao osnove za brak. Visoko vrednovanje porodice posledično vodi i visokom vrednovanju roditeljstva kao veoma značajne životne i društvene uloge pojedinca. Pored sklapanja braka postajanje roditeljem se smatra ključnim događajem. U savremenom društvu došlo je do značajnih promena u porodičnom domenu, ali roditeljstvo je i dalje najbitniji očekivani događaj u životu svakog pojedinca. Na pitanje da li planirate u budućnosti da imate dece 89,8% ispitanika je odgovorilo potvrdno, 2,2% da ne planira i da nije sigurno 8,0%. Ovaj podatak nam ne samo govori o tome da su mladi pozitivno orijentisani ka roditeljstvu, već i o tome da je porodica u našem socijalnom kontekstu detecentrična. Značaj roditeljstva u životu pojedinca prikazan je u tabeli broj 3. Za sve ispitanike bez obzira na pol roditeljstvo je najvažnija ili jedna od najvažnijih stvari u životu.

Tabela broj 3. Značaj roditeljstva i pol ispitanika

pol	značaj roditeljstva u životu pojedinca				ukupno
	to mi je najvažnija stvar u životu	to mi je jedna od najvažnijih stvari u životu	nije mi toliko bitno da imam decu	uopšte mi nije važno da li ću da imam decu	
ženski	27 (22,3%)	80 (66,1%)	12 (9,9%)	2 (1,7%)	121 (100%)
muški	29 (27,6%)	62 (59,0%)	12 (11,4%)	2 (1,9%)	105 (100%)
ukupno	56 (24,8%)	142 (62,8%)	24 (10,6%)	4 (1,8%)	226 (100%)

$\chi^2=1,22$, $p=0,74$, $df=3$, Cramer's $V=0,074$

Pored značaja koji roditeljstvo ima u životu mladih ljudi dobili smo i podatke o percepciji idealnih godina za rađanje potomstva. Devojke (53,4%) kao idealne godine navode period od 20. do 25. godine, a mladići (54,5%) od 31. do 35. godine. X kvadrat test pokazuje statistički značajnu vezu između pola ispitanika i percepcije idealnih godina za rađanje prvog deteta. Rezultati su predstavljeni u tabeli broj 4.

Tabela broj 4. Pol i percepcija idealnih godina za rađanje prvog deteta

pol	koje su po vama idealne godine za rađanje prvog deteta			ukupno
	20-25	26-30	31-35	
ženski	63 (53,4%)	37 (31,4%)	18 (15,2%)	118 (100%)
muški	16 (16,2%)	29 (29,3%)	54 (54,5%)	99 (100%)
ukupno	9 (36,4%)	68 (30,4%)	149 (33,2%)	217 (100%)

$\chi^2=45,6$, $p=0,00$, $df=2$, Cramer'sV=0,458

Statistički značajna veza između značaja roditeljstva i percepcije idealnih godina za dobijanje dece i stalnog mesta boravka, količine kulturnog kapitala i visine mesečnih primanja nije nađena.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada je bio da ispitamo stavove mladih o braku, porodici i roditeljstvu i njihovoj povezanosti sa nekim sociodemografskim karakteristikama: polom, mestom stanovanja, mesečnim prihodima, bračnim statusom roditelja i količinom kulturnog kapitala porodice porekla. Nalazi pokazuju da mladi u svom vrednosnom sistemu visoko cene brak, porodicu i roditeljstvo i da u celini uzev više zastupaju tradicionalne, patrijarhalne stavove karakteristične za naš društveni i kulturni sistem od modernističkih. Ali, podaci pokazuju i veliki broj neodlučnih ispitanika što ide u prilog tezi o vrednosnoj raspolućenosti. Takođe, pol se pojavljuje kao značajna varijabla, jer devojke za razliku od mladića pokazuju veće prihvatanje modernih vrednosnih obrazaca. Mesto stalnog boravka i bračni status roditelja nemaju uticaja na vrednosni sistem, dok mladi čije porodice imaju više mesečne prihode i veće količine kulturnog kapitala u većoj meri prihvataju moderne, individualističke vrednosne obrasce. Prema kohabitacijama većina ispitanika ima modernističku orijentaciju prihvatajući ovakav model organizacije partnerskog života kao legitiman. Nalazi dalje pokazuju da je brak još uvek univerzalna institucija u našem društvu i da većina ispitanika planira da se uda/oženi. Takođe, većina ispitanika roditeljstvo smatra veoma bitnom ulogom u životu i planira da u budućnosti ima decu.

Tektonski društveni poremećaji 90-tih godina prošlog veka usloveli su promenu porodičnog vrednosnog sistema od modernog koji je bio prevladavajući u socijalističkim okvirima do tradicionalnog koji je sada dominantan. Umesto da u postmodernom društvu budu dominantne individualističke vrednosne orijentacije kod nas kao i u društvima u okruženju zastupljen je porodični tradicionalizam uz veliki vrednosni raskol. Naše istraživanje potvrđuje nalaze drugih iz regiona (Milić, 2010; Bešić, 2014). Međutim, smatramo da porodični tradicionalizam i visoko vrednovanje braka, porodice i roditeljstva kod mladih može biti iskorišćeno za kreiranje javnih politika koje bi ublažile loše demografske trendove pre svega depopulacije.

LITERATURA

- Bešić, M. (2014). *Tranzicione traume i promene vrednosnih orijentacija- generacijski pristup*. Beograd: Čigoja i Fakultet političkih nauka.
- Bobić, M. (2007). *Demografija i sociologija: veza ili sinteza*. Beograd: Službeni glasnik.
- Bogišić, V. (1999). *Zbornik pravnih običaja u Južnih Slovena*. Beograd i Podgorica: JU Unireks MB i Unireks.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In A. H. Halsey, H. Lauder & P. Brown (eds.), *Education: Culture, Economy, Society*. (46–58). Oxford: Oxford University Press
- Budon, R. (2005). *Imoralizam. Sumrak vrijednosti? Sumrak morala?*. Podgorica: CID.
- Burić, O. (1972). Teorijsko-metodološki model za istraživanje porodične transformacije i njegova empirijska provera. *Sociologija*, XI (3-4), 331–351.
- Erlich, V. (1971). *Jugoslavenska porodica u transformaciji*. Zagreb: Liber.
- Iacovou, M. (2002). Regional Differences in the Transition to Adulthood, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 580 (1). 40–69.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Кошарац, Б. (2019). *Изазови савремене породице*. Пале: Филозофски факултет.
- Кошарац, Б. (2020). Основне теоријске и методолошке напомене истраживања и опис узорка. У Б. Кошарац (прир.), *Социокултурне детерминанте будућег брачног и репродуктивног понашања младих*. (9–15). Пале: Филозофски факултет.
- Lauer, S. R. & Yodanis, C. (2010). The deinstitutionalization of marriage reconsidered: New institutional approach to changes in marriage, *Journal of Family Theory and Review*, 2, 58–72.
- Lee, G. R. & Payne, K. K. (2010). Changing marriage patterns since 1970: What's going on and why?. *Journal of Comparative Family Studies*, 41, 537–555
- Milić, A. (2001). *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja
- Milić, A. (2010): Porodične vrednosne orijentacije-vrednosni raskol. U A. Milić i dr. (ur.), *Vreme porodica: sociološka studija o porodičnoj transformaciji u Srbiji*. (235–256). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta i Čigoja.
- Occasional Series Papers (1992). *Family: Forms and Functions*, 2. New York: United Nations.
- Pantić, D. (1977). Vrednosne i ideološke orijentacije društvenih slojeva. U M. Popović i dr. (ur.). *Društveni slojevi i društvena svest*. (269–406). Beograd: Centar za sociološka istraživanja Instituta društvenih nauka.
- Pešić, J. (2017). *Promena vrednosnih orijentacija u postsocijalističkim društvima Srbije i Hrvatske: politički i ekonomski liberalizam*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.
- Републички завод за статистику (2019). *Жене и мушкарци у Републици Српској*. Бања Лука.
- Willoughby, J. B., Hall, S. S. & Luczak, P. H. (2013). Marital Paradigms: A Conceptual Framework for Marital Attitudes, Values, and Beliefs. *Journal of Family Issues*, 36 (2), 188–211.

FAMILY VALUE SYSTEM OF YOUNG PEOPLE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA¹

Dr Biserka Košarac, associate professor*
University of East Sarajevo
Faculty of Philosophy Pale
Department of Sociology

Summary

Family value systems have always attracted researchers' attention. A large number of studies have been dedicated to analysis of primary sociocultural determinants which influence the creation and maintenance of the certain values. On the basis of data from an empirical research, in this paper we will analyse the dominant value patterns of young people related to marriage, family, parenthood and which factors influence them. We have placed the research within the theoretical concept of patriarchal value system, so common for our region, and take into consideration the research results during few past decades which indicate to a kind of polarisation of family values for young people. At the beginning of the paper, apart from theoretical framework, we analyse primary directions of family changes in modern society and associated value and normative systems. In the second part of the paper, we present the research results: dominant value patterns and their correlation with gender, place of residence, marital status of examinees' parents, cultural capital and family material status of young people. Survey research has been carried out on quota sample of 226 examinees, student population. The given results confirms the thesis of value polarisation (but still dominant traditional, patriarchal value system) and the influence of some socio-demographic characteristics on value system. Namely, modern family values have been accepted more from girls than from boys, as well as those who are from families with higher material status and greater cultural capital. Place of living and parents' marital status do not influence the values model young people would acquire. The results, also, prove that a matrix of family values in case of young people includes high appreciation of family as it is. It has been respected, because in a society of intensive transformations and risks, it offers feeling of security to an individual.

Key words: family value system, young people, marriage, family, parenthood

---

¹ The paper has been written as a part of the project *Sociocultural determinants of future marital and reproductive behaviour of young people in The Republic of Srpska*, financed by Ministry for Scientific and Technological Development, higher Education and Information society of the Republic of Srpska

* biserka.kosarac@ff.ues.rs.ba